

HARBIY XIZMATCHILARNING SOTSIAL PORTRETI

Sharofiddinova Sarvinoz Qobiljon qizi

sharofiddinovasarvinoz012@gmail.com

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

O'zbek tili ta'limi fakulteti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası

Sotsiologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya .Ushbu maqola harbiy xizmatchilarning sotsial portretini tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, harbiy xizmatchilarning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiy holati, hayot tarzi va qadriyatlarini ko'rib chiqadi. Maqolada harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-iqtisodiy holati, ta'lim darajasi, oilaviy hayoti, psixologik holati va jamiyatda tutgan o'rni keng yoritilgan. Harbiy xizmatning shaxsiy va ijtimoiy ta'sirlarini o'rganish orqali, harbiy xizmatchilarning o'zaro munosabatlari, ular o'rtasidagi jamoa ruhining ahamiyati hamda xizmatdan keyingi hayotdagi o'zgarishlar haqida xulosalar keltirilgan. Maqola, harbiy xizmatchilarning sotsial portretini tahlil qilgan holda, ularning turmush tarzini va ijtimoiy hayotga qo'shgan hissasini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: harbiy xizmatchilar, sotsial portret, ijtimoiy holat, hayot tarzi, qadriyatlar, ta'lim darajasi, oilaviy munosabatlar, psixologik holat, jamiyatdagi o'rin, jamoa ruhi, harbiy xizmat, fuqarolik hayoti, psixologik yuklama, ijtimoiy ta'minot, liderlik ko'nikmalari.

Social portrait of military personnel

Abstract. This article is devoted to the analysis of the social portrait of military servicemen, and considers the role of military servicemen in society, their social status, lifestyle and values. The socio-economic status, educational level, family life, psychological status and role of military personnel in the society are widely covered in the article. By examining the personal and social effects of military service, conclusions are drawn about the relationships between military personnel, the importance of team spirit among them, and changes in life after service. The article, analyzing the social portrait of military personnel, helps to understand their lifestyle and contribution to social life.

Key words: military personnel, social portrait, social status, lifestyle, values, level of education, family relations, psychological status, place in society, community spirit, military service, civilian life, psychological load, social education supply, leadership skills.

Социальный портрет военнослужащих

Аннотация. Данная статья посвящена анализу социального портрета военнослужащих, а также рассматривает роль военнослужащих в обществе, социальный статус, образ жизни и ценности. В статье широко освещены социально-экономический статус, уровень образования, семейная жизнь, психологический статус и роль военнослужащих в обществе. Изучая личностные и социальные последствия военной службы, делаются выводы о взаимоотношениях между военнослужащими, значении командного духа среди них, изменениях в жизни после службы. Статья, анализируя социальный портрет военнослужащих, помогает понять их образ жизни и вклад в общественную жизнь.

Ключевые слова: военнослужащие, социальный портрет, социальный статус, образ жизни, ценности, уровень образования, семейные отношения, психологический статус, место в обществе, общественный дух, военная служба, гражданская жизнь, психологическая нагрузка, социально-воспитательная база, лидерские качества.

Kirish. Harbiy mehnatning o'ziga xosligini tan olish kerak. Harbiy kasb insondan, eng avvalo, Vatanni so'nggi tomchi qoni qolguncha fidokorona himoya qilishga har qanday mashaqqat va qiyinchiliklarga tayyor bo'lishni talab qiladi, degan fikr keng tarqalgan. Bu haqda harbiy tarixchi A. I. Kamenev shunday yozadi: «Ofitser alohida kasb bo'lib, bu xususiyat uning fazilatlariga bo'lgan o'ziga xos talablarda namoyon bo'ladi. Bu kasb (jismonan, axloqan va psixologik tomondan) qiyin, u hatto tinchlik davrida ham xavfli, yuksak fidoyilikni, o'zini xizmatga batamom bag'ishlashni va boshqa narsalarni unutishni talab qiladi. Zero, ofitserlar safini tark etish harqanday boshqa mutaxassislikdan voz kechishdan ko'ra qiyinroq. Ofitserlik xizmati ko'plab qiyinchiliklar, boshqa kasb vakillari boshdan kechirmaydigan noqulayliklar bilan bog'liq. Ofitserlik ishi uchun beriladigan pul ta'minoti (harbiylarda oylik deyilmaydi), qoida tariqasida, uning faoliyatini "qiymati" ga mos kelmaydi, zero adolat nuqtai nazaridan bu ishni qadrlash kerak. Yuqori darajadagi mas'uliyat, fuqarolik va shaxsiy huquq va erkinliklarning cheklanganligi ofitser qalbiga og'ir yuk bo'lib, eng yuqori onglilikni va o'zini tuta bilishni talab qiladi. Bunday mas'uliyatni hayot davomida ko'tarib yurish ha rbir insonning qo'lidan kelavermaydi". G'arb sotsiologi S.Xantingtonning "Ofitser xizmati kasb sifatida" kitobida zamonaviy harbiy xizmatchining o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirgan. Uningcha, "professional" atamasi odatda harbiylarga nisbatan "kasb" ni "havaskorlik" bilan taqqoslash uchun ishlatilgan va "kasbni" "mashg'ulot turi" yoki "hunarmandchilik"dan farqlash ma'nosidaemas. "Professional armiya" va

"professional askar" iboralari "pul uchun ishlaydigan kishi" ma'nosida professional bo'lgan askar yoki serjant martabalari va butunlay boshqacha ma'noda professional bo'lgan, o'zini jamiya tuchun "oliy xizmat"ga bag'ishlagan martaba ofitseri o'rtasidagi farqni yashiradi". Qurolli kuchlar - harbiy harakatlar (hujum yoki mudofaa) olib borish hamda davlat xavfsizligini ta'minlash maqsadida davlat tomonidan ta'minlanuvchi qurollangan kishilarning uyushgan birlashmasi; siyosiy hokimiyatning muhim tarmog'i.

Qurolli kuchlarning vujudga kelishi jamiyatning sinflarga ajralishi va davlat paydo bo'lishi bilan bog'liq. Quldorlik davlatlarining qo'shinlari, asosan, harbiy yo'lboshchilar yoki shohlarning drujinalaridan, erkin xalq lashkarlaridan iborat bo'lgan. Misr, Yuno-niston, Rim va boshqa davlatlarda harbiy-dengiz floti tuzilgan. Mulkchilik munosabatlari rivojlana borgan sari vassalliklar lashkarlari Qurolli kuchlarning asosini tashkil etgan. Har bir mulkdor mohir jangchi bo'lib, o'z qurolli otryadiga ega bo'lgan. G'arbiy Yevropada piyoda askarlar ahamiyatini yo'qotib, og'ir qurollangan otliq ritsarlar asosiy kuchga aylangan. Sharqda arablar, turklar, mo'g'ullar va boshqalarning davlatlarida Qurolli kuchlar, asosan, og'ir va yengil qurollangan otliq askarlardan iborat bo'lgan. 18-asr oxirida Yevropa davlatlari (Fransiya va boshqalar)da umumiy harbiy xizmat majburiyati joriy etildi. 19-asr oxirlariga kelib rivojlangan davlatlar Qurolli kuchlari soni keskin ko'paydi. 20-asr boshlarida yangi jangovar texnika paydo bo'ldi, transportning rivojlanishi kadr prinsipi asosida tuzilgan armiya va harbiydengiz floti yaratilishiga olib keldi. Keyinchalik qurollanish poygasi avj oldi va yirik davlatlar qurolli kuchlari jadal ko'paya boshladi. Fan va texnikaning eng yangi yutuklaridan harbiy maqsadlarda foydalanish keng yo'lga qo'yildi. Yangicha qo'shin turlari vujudga keldi.

Qurolli kuchlar turlariga quyidagilar kiradi: quruqlikdagi qo'shinlar, strategik maqsaddagi raketa qo'shinlari, mamlakatni havo hujumidan mudofaa qilish qo'shinlari, harbiy-havo kuchlari, harbiidengiz floti. Qurolli kuchlar turlari bo'linma, qism, qo'shilma, shuningdek, birlashma (asosan, urush davrida)larga uyushgan qo'shin turlari va maxsus qo'shnlardan tashkil topadi. Qurolli kuchlarda yagona tashkiliy tizim, shaxsiy tarkibni o'qitish va tarbiyalashning, komandir kadrlarni tayyorlashning, xizmatni o'tashning umumiy tartibi mavjud. Taraqqiy etgan davlatlarning zamonaviy Qurolli kuchlari eng yangi jangovar texnika, shuningdek, raketa-yadro quroli bilan ta'minlangan bo'lib, yuksak tayyorgarlikka, keng jangovar imkoniyatlarga ega.

Ayniqsa, tabrikdagi "Shu ma'noda, muqaddas qasamyodiga hamisha sodiq, el-yurt himoyasi yo'lida metin qalqon bo'lgan mard va jasur harbiylarimiz O'zbekistonning chinakam vatanparvar bahodirlari, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz. Xalqimiz o'zining sizlar kabi botir va dovyurak farzandlari —

Vatanimizning haqiqiy posbonlari bilan haqli ravishda faxrlanadi” degan jumlar sharaflari sohaga kirib kelayotgan har qanday yoshga umid va kuch bagʻishlaydi.

1993-yilning 29-dekabr kuni Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Kengashining qarori bilan 14-yanvar “Vatan himoyachilari kuni” deb belgilandi. Bu kun nafaqat harbiy xizmatchilarning, balki armiya saflarida oʻz burchini oʻtab qaytgan vatandoshlarimiz va kelajakda xizmatga boradigan ming-minglab navqiron yigitlarning bayrami, deb qabul qilingan. Zero, ona xalqimiz har doim oʻzining mard, jasur yigitlari bilan faxrlanib kelgan. Shu bois oʻgʻlonlarimiz ham oʻzi yashayotgan yurt tuprogʻini muqaddas bilib, Vatan himoyasi uchun doimo shay turishni er yigitlik burchi hisoblaydi. Shuningdek, bu qutlugʻ bayramning nishonlanishi xalqimizning oʻz milliy armiyasiga nisbatan cheksiz hurmatini, alp yigitlariga boʻlgan ishonchini amalda ifodalaydi. Bugungi kunda buyuk va qudratli ajdomizning oʻziga xos, betakror harbiy tajribasi jahon xalqlari harbiy sanʼati merosidan ham munosib oʻrin oldi va hozirgi kunning yangi mazmuni bilan boyib bormoqda. Oʻzbekiston Qurolli Kuchlari xodimlari esa bobomizning “Millatning dardiga darmon boʻlmoq — chin vazifangizdur” degan ezgu daʼvatini oʻziga shior qilib olgan. Bu bejiz emas.

Davlatimiz rahbari taʼkidlaganidek, “xalqimizning harbiy sohadagi boy merosiga tayanib, Jaloliddin Manguberdi, Sohibqiron Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk sarkarda bobolarimizning jangovar anʼanalarini munosib davom ettirib kelayotgan, jismoniy va maʼnaviy yetuk, zamonaviy bilim, qurol-yarogʻ va texnikalarni puxta egallagan, davlat va xalq manfaatlari uchun har qanday sinov va mashaqqatlarni yengib oʻtishga tayyor boʻlgan harbiylarimiz doimo faol ishtirok etib kelayotganlari har qanday yuksak eʼtirofga munosibdir”.

Bugun koʻplab ota-onalar farzandining Temurbeklar maktabida tahsil olishi, harbiy boʻlib, Vataniga sidqidildan xizmat qilishni istaydi. Bu yangilanayotgan va farovon Oʻzbekistonga muhabbat, uning tanti xalqiga sadoqatdan dalolatdir. Zero, harbiylar qalbida xalqqa, yurtga muhabbat tuygʻusi qanchalik joʻshqin boʻlsa, xalq ham ularga shunchalik yaqin boʻladi. Ayniqsa, yon-atrofimizda notinchlik hukm surib turgan shu tahlikali kunlarda odamlarimiz barcha orzu-umidlari, ertasini milliy armiyamiz va uning istiqboli bilan bogʻlaydi.

Shunday ekan, milliy armiyamiz — bizning faxrimiz va gʻururimizdir. Uning qudratini namoyon etib turgan mard va jasur oʻgʻlonlarimiz kecha-yu kunduz sergak turib, davlatimiz sarhadlarini qoʻriqlayotgani, xalqimiz farovonligi yoʻlida jonlarini berishga tayyor turganini barchamiz yurakdan his qilishimiz kerak.

Qurolli Kuchlarning boʻlinmalari va muassasalarida harbiy xizmatni oʻtayotgan shaxslarning majburiyatlariga harbiy burchni bajarish kiradi. Bu xizmat nafaqat kasb,

balki chaqiruvdir. Jamiyat va butun davlat harbiy xizmatchilarga ijtimoiy mas'uliyatli funktsiyalarni yuklaydi.¹

Harbiy kasbda jismoniy tayyorgarligi zaif, irodasi zaif kishilarga o'rin yo'q. Zero, harbiy xizmatchilarning asosiy vazifasi hududni, shuningdek, inson va moddiy resurslarni himoya qilish va saqlab qolishdir. Harbiy xizmatdagi shaxslar zaruriy harbiy harakatlar, operatsiyalar va tadbirlar to'g'risidagi barcha buyruqlarni so'zsiz bajarishlari shart. Ular bashorat qila olishlari kerak, kerakli miqdor joylashtirilishi kerak bo'lgan asbob-uskunalar va ishchi kuchi birliklari. Ularning majburiyatlari potentsial xavflarni aniqlash, shuningdek favqulodda vaziyatlar to'g'risida hisobotlarni tuzishni o'z ichiga oladi.

Belgilangan harbiy unvon va mansab lavozimiga qarab, barcha xodimlar yuqori (katta) va bo'ysunuvchilarga (kichik) bo'linadi. Qo'mondonlik zanjiriga qat'iy rioya qilish harbiy xizmatning ajralmas qismidir.

Harbiy kasbga talab o'rtacha. Harbiy xizmat bugungi kunda unchalik mashhur emas, ko'plab yoshlar harbiy xizmatdan qochishga va xizmatdan qochishga harakat qilishadi. Armiyadagi kam maosh, qat'iylik va ba'zi cheklovlar yosh potentsial davlat himoyachilarini qo'rqitmoqda. Shu bilan birga, rus harbiysi har doim jasorat, jasorat va fidoyilik bilan ajralib turardi. Bu kasb sharaflari sanalib, unga katta hurmat bilan qarashadi. Xodimlarga qonun bilan kafolatlar va kompensatsiyalar beriladi. Kirishda ular uchun imtiyozlar mavjud ta'lim muassasalari, jamoat transportida sayohat qilganda. Harbiy xizmatchilar uzoq muddatli ta'til va erta nafaqaga chiqish huquqiga ega. Eri xizmatda bo'lgan oilalar uy-joy bilan ta'minlanadi. Bu faktlar, albatta, yoqimli bonusdir.

Shaxsiy sifat

Harbiy shaxs xarakterining asosiy fazilatlariga, birinchi navbatda, yuksak axloq, odob va, albatta, vatanparvarlik kiradi. Harbiy kiyimdagi kishilar tashkilotchilik, halollik va halollik, kuzatuvchanlik va qat'iyat bilan ajralib turadi. Ular nafaqat o'zlariga, balki hamkasblariga ham talabchan bo'lishlari kerak. Harbiy xizmatchilar mavjud faktlarni tahlil qilish va voqealar rivojini bashorat qilish qobiliyatiga ega. Armiyada faqat ruhiyati normal, his-tuyg'ularini boshqaradigan odamlargina xizmat qilishi mumkin.

Yaxshi jismoniy chidamlilik, intizom, samaradorlik - bu xususiyatlar harbiy xizmatni o'tayotgan odamlar ega bo'lishi kerak bo'lgan fazilatlar ro'yxatida eng kam emas. Ko'pchilik uchun "harbiy" so'zi, albatta, o'zini tuta bilish, jasorat va chidamlilik kabi so'zlar bilan bog'liq.

¹ O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi (2000-2005).

Harbiy kasbning afzalliklari:

- Birinchidan, daromad. 2012 yildan beri harbiy xizmatchilarning maoshlari deyarli uch baravar oshdi va bu, albatta, quvonarli emas. Nutq terapevtlari va o'qituvchilari hali ham tiyin olishadi, garchi ish unchalik muhim emas. Ishonch bilan aytishimiz mumkinki, formadagi erkakning oilasi hech qachon qashshoqlikda bo'lmaydi, hech bo'lmaganda har doim pul bo'ladi - bu juda katta ortiqcha va eng muhimi;

- Keyingi ortiqcha - bu pensiya. Ish haqi kabi pensiyalar ham ancha yuqori ko'rsatkichga ega. Elkama-kamarli nafaqaxo'rlar uchun mamlakat byudjeti 557,79 milliard rublni tashkil etadi;

- Uchinchi ortiqcha - imtiyozlar. Oddiy qilib aytganda, mukofotlar ish haqi yoki pensiyalar, xizmat uchun, shartlar uchun, malaka uchun va hokazo.

Harbiylar hech qachon davlat e'tiboridan chetda qolmaydi, chunki ular har kuni davlatimizdagi xavfsizlik va tartibni ta'minlash punktida turishadi.²

O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 31-avgustdagi „O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida“gi Bayonotida „Davlat mustaqilligini, hududiy yaxlitligini, fuqarolarning Konstitutsiyaviy huquqi va erkinligini himoya qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasida Mudofaa ishlari vazirligi va Milliy gvardiya tuziladi. Respublika hududida joylashgan sobiq SSSR Ichki ishlar vazirligi, SSSR Davlat xavfsizlik qo'mitasi hamda Ichki qo'shinlari O'zR yurisdiksiyasiga olinadi“, deb ko'rsatilgan edi. Bu 1991-yil 31-avgustda qabul qilingan „O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari to'g'risida“gi qonunda „O'zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari vazirligini tuzish, Milliy gvardiya va muqobil xizmatni tashkil etish huquqiga ega“ deb huquqiy jihatdan mustahkamlandi. Bu amalda yosh respublikaga harbiy siyosatni amalga oshirish huquqini berdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1991-yil 6-sentyabrdagi farmoniga asosan, Mudofaa ishlari vazirligi tashkil etildi, uning shtat tizimi va vakolatlari belgilandi. 1991-yil 10-sentyabrdagi farmonga binoan, Mudofaa Vaziri ayni vaqtda Milliy gvardiya qo'mondoni etib tayinlandi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1991-yil 25-oktyabrdagi qaroriga binoan, Mudofaa ishlari vazirligining huquqiy maqomi, tuzilishi va nizomlari tasdiqlandi. Turkiston harbiy okrugi boshqaruv organlari negizida Mudofaa ishlari vazirligi Bosh shtabi va boshqarmalari tuzildi.³

² Wikipedia ma'lumoti.

- ³ Karimov I., Milliy armiyamiz — mustaqilligimizning, tinch va osoyishta hayotimizning mustahkam kafolatidir, T., 2003;

Harbiy xizmatchilarning sotsial portreti mavzusi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy kontekstda harbiy xizmatchilarning o'ziga xos xususiyatlarini, ularning jamiyatdagi o'rnini, hayot tarzini va kasbiy faoliyatining ta'sirini o'rganishni taqozo etadi. Ushbu mavzu harbiy xizmatchilarning faqatgina kasbiy rolini emas, balki ularning shaxsiy, oilaviy va ijtimoiy holatlarini ham yoritadi.⁴

Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatchilarning sotsial portreti quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi: Harbiy xizmatchilar jamiyatda yuqori hurmatga sazovor bo'lib, odatda ular ota-onalarning farzandlari, er yoki ayollar sifatida o'z oilalariga katta mas'uliyat bilan yondashadi. Ularning kasbiga nisbatan hurmat va ehtirom ko'pincha ijtimoiy munosabatlarida sezilarli bo'ladi. Biroq, xizmatning qiyinchiliklari, uzoq muddatli aloqasizlik va xavf-xatarlar harbiylarning o'z oilalari va do'stlari bilan munosabatlariga ta'sir qilishi mumkin. Harbiy xizmatda bo'lish iqtisodiy jihatdan muayyan imtiyozlar va afzalliklarni taqdim etadi. Bunga maosh, pensionerlik ta'minoti, sog'liqni saqlash va turli ijtimoiy dasturlar kiradi. Biroq, harbiy xizmatchilar ko'pincha oilaviy hayotda bo'sh vaqtni kamaytirishi va uzoq muddatli xizmatlardan so'ng yangi kasbga ko'chish zaruriyatiga duch kelishi mumkin.

Harbiy xizmatdagi yuqori darajadagi stress, uzoq muddatli aloqasizlik va doimiy xavf-xatarlar harbiy xizmatchilarning psixologik holatiga ta'sir qiladi. O'zini xavf ostida his qilish, doimiy stress va jamiyatdan ajralish ularning ruhiy holatini zaiflashtirishi mumkin. Harbiy xizmatchilarning o'ziga xos madaniyati va qadriyatlari mavjud bo'lib, ular milliy himoyaning muhimligini, o'zining va boshqalarning hayotini saqlab qolish uchun mas'uliyatni anglashadi. Shuningdek, ular intizom, maqsadga erishish va o'zaro yordamning ahamiyatini ta'kidlaydilar.⁵

Shu tarzda, harbiy xizmatchilarning sotsial portreti ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va madaniy jihatlardan iborat bo'lib, ularning kasbiy va shaxsiy hayotini o'zaro bog'liq ravishda tahlil qilishni talab qiladi. Harbiy xizmatchilar jamiyatda o'ziga xos guruhni tashkil etadi, ularga bo'lgan hurmat va ehtiyotkorlik ularga doimiy qo'llab-quvvatlashni taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi (2000-2005).
2. Wikipedia ma'lumoti.
3. Karimov I., Milliy armiyamiz — mustaqilligimizning, tinch va osoyishta hayotimizning mustahkam kafolatidir, T., 2003;
4. Ilmiy maqolalar to'plami "Harbiy sotsiologiya"
5. "Milliy xavfsizlik va harbiy siyosat" maqolalar to'plami

⁴ Ilmiy maqolalar bo'limi "Harbiy sotsiologiya"

⁵